

Joka kodin lukemisto

Pekka Ahtiainen

Oiva Turpeinen: *Oolannin sota. Itämainen sota Suomessa. Suuriruhtinaan Suomi* -sarjan ensimmäinen osa. Tammi 2003. 208 s. .

Oolannin sota aloittaa Tammen kustantaman 5-osaisen teossarjan *Suuriruhtinaan Suomi*. Teos ilmestyi loppuvuodesta 2003. Tätä kirjoittaessa tuli lämpimäisenä sarjan toinen osa *Höyryllä Hämeeseen. Rautatie Helsingistä Hämeenlinnaan*. Kustantajan mukaan seuraavat osat *Pietarin rata, Keisarin maa* ja *Vapauttajatsaarista sortajakeisariin* julkaistaan tiiviissä tahdissa kolmen kuukauden välein.

Teossarjaa ei voi pitää perinteisenä. Tekstistä vastaa professori Oiva Turpeinen (s. 1942). Häntä voidaan pitää akateemikko Eino Jutikkalan ohella yhtenä maamme merkittävimmistä väestöhistorioitsijoista, jonka vuonna 1986 ilmestynyt väitöskirjaa *Nälkä vai tauti tappoi? Kauhuvuodet 1886-1868* on jo nyt kohonnut alansa klassikoksi maassamme. Suomalaista historian tutkimusta tuntemattoman on ehkä vaikea ymmärtää, voiko yksi kirjoittaja vastata vuosia 1809-1917 kattavan ajanjakson koko tekstistä. Suomi oli tällöin venäläinen suuriruhtinaskunta, pieni kansakunta suuren imperiumin länsikpuessa, joka sai autonomian.

Mielestäni Oiva Turpeinen on juuri oikea henkilö vastaamaan tällaiseen haasteeseen. Vaikka häntä yleisesti pidetään lähinnä väestöhistoriantutkijana, niin itse näen hänet monipuolisena yhteiskuntahistorioitsijana, joka osaa asettaa ensisilmältä vähäpätöisiltäkin vaikuttavat tapahtumat laajaan kulttuurilliseen ja poliittiseen kontekstiin. Hänen laaja tuotantonsa on kattanut niin paikallis- kuin maakuntahistoriat, kaupunkien kunnallistekniikan, energiahuollon, lastensuojelun, erilaisten yritysten ja kansalaisjärjestöjen vaiheet etc. Useita hänen julkaisujaan on myös käännetty ulkomaisille kielille. Hän on käynyt niin venäläisten, englantilaisten kuin ranskalaistenkin tutkijoiden kanssa välillä kiivastakin debattia historian eri ilmiöistä useissa kansainvälisissä julkaisuissa. Lisäksi Turpeisen vahvuutena on vahva kielitaito, muun muassa keisariajan Suomea käsiteltäessä juuri välttämätön venäjän kielen hallinta.

Miksi juuri Oolannin sota?

Kuten lukija on oivaltanut, en arvioi *Oolannin sota* -teosta yksittäisenä kirja-arviona, vaan pyrin suhteuttamaan sen osaksi suurteosta *Suuriruhtinaan Suomi*, näin silläkin uhalla, ettei teossarja kokonaisuudessaan ole vielä ilmestynyt. Tämä siksi, että oivalsin sarjan toisen osan nähdessäni, että olisin tehnyt vääryyttä yksittäiselle teokselle erottaessani sen kokonaisuudesta.

Ensimmäisen osan luettuani ja toisen nähdessäni käsitykseni kirjasarjasta on tekstin suhteen varovaisen positiivinen. Käsittelytavaltaan teossarja ei etene perinteiseen tapaan kronologisesti, vaan nykysuuntausta noudattaen tematisesti. *Oolannin sota* on yksi aihepiiri monien muiden joukossa. Aluksi tämä hämmästyttää. Miksi kirjasarja alkaa vuosina 1854–55 käydyllä sotatapahtumalla, joka ensisilmäyksellä ei ainkaan historioitsijan näkövinkkelistä ansaitsisi kokonaista osaa autonomista Suomea käsittelevässä teossarjassa.

Turpeisen *Oolannin sodan* kuvaus on kuitenkin huomattavasti nimeään laajempi. Tapahtumat sidotaan perin pohjin kansainväliseen kontekstiinsa. Tosiasiassa teos tarjoaa oivan ja selkeäkielisen tietopakin Itämaisesta sodasta. Tätä ns. Krimin sotaa käytiin Turkin ja sen liittolaisten Englannin, Ranskan ja Sardinian kanssa Venäjää vastaan vuosina 1853–56. Kirjoittaja olisi ehkä voinut kuvata seikkaperäisemmin sitä Napoleonin sotien jälkeistä, Wienin kongressissa 1814–15 syntynyttä poliittista järjestelmää Euroopassa, josta Itämainen sota osin juontui. Vaikka Venäjä pyrki naamioimaan hyökkäyksensä Turkkiin kristillisen uskon nimiin, siitä ei ollut kyse. Sodan todellisena syynä oli suurvaltojen imperialistinen kilpailu. Venäjä halusi kasvattaa mahtiaan Balkanilla ja saada laivastolleen vapaan pääsyn Turkin salmien kautta Välimerelle.

Näin Suomi osana Venäjää tuli kiskaistuksi eurooppalaiseen mittelöön. *Oolannin sota* toi rannoillemme englantilais-ranskalaisen laivaston. Amiraali Plumridgen johtama laivasto-osasto kaappasi laivoja ja hävitti rannikkokaupunkejamme. Ahvenanmaan Bomarsundin linnoitus räjäytettiin. Muun muassa Raahessa ja Oulussa käytiin mittavia kahakoita, telakoita ja

satamia poltettiin. Heinäkuussa 1855 vihollinen pommitti Viaporin, mutta joutui lopulta peräytymään ammusvarojen käydessä vähiin.

Eloisaa historiankirjoitusta

Turpeinen käy sodan tapahtumat yksityiskohtaisesti läpi, mutta käsittely ei jää tähän. Professori Turpeinen luo aikalaiskuvausten pohjalta mainioita välähdyksiä tuon ajan Suomesta: sotapropagandasta, yhteisen rahvaan peloista, puuhista ja tuntemuksista. Vaikka Turpeinen tunnetaan erinomaisena lähdemiehenä, niin *Oolannin sota* on kirjoitettu sanomalehtiartikkelien ja jännityskertomusten tapaan. Tutkijan omin alue, väestöhistoria nousee sotatapahtumien takaa näkyvästi esiin. Elintarvikkeet, etenkin suola kallistuivat moninkertaisesti ja maan talous ajautui finanssikriisiin. Ja aivan oikein, kulkutaudit, ennen kaikkea kolera aiheuttivat suurempaa tuhoa kuin itse sotatapahtumat.

Vielä syksyllä 1855 oli pelättävissä, että Suomesta tulisi kesällä 1856 täysimittainen sotatanner. Kun vanhaa emämaata Ruotsia houkuteltiin länsivaltojen puolelle, luvattiin että tämä saisi Suomesta kannatusta ja että Suomi liitettäisiin Ruotsiin. Näin ei käynyt. Ruotsi pysyi sodan suhteen puolueettomana ja suomalaiset keisarille uskollisina. Venäjä oli menettänyt huomattavan osan suurvalta-asemastaan. Pariisin rauhassa 1856 Venäjä suostui Ahvenanmaan demilitarisointiin, mikä on voimassa vielä tänäkin päivänä. Venäjä joutui antamaan periksi kamppailussa Itämeren herruudesta.

Pariisin rauha tuntui Suomessa todella suurlta helpotukselta ja sodan menetykset pieniltä, Oiva Turpeista lainaten: ”Vuosikymmenen loppupuoli olikin suuriruhtinaskunnassa iloista 50-lukua.” Sodan jälkeen Venäjä pyrki reuna-aluepolitiikassaan yhtenäisyyteen. Suuriruhtinaskunnan sodanaikainen uskollisuus palkittiin monin tavoin: Saimaan kanava valmistui, Suomi sai ensimmäiset postimerkit, koulujärjestys mahdollisti suomen käytön opetuskielenä, ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu perustettiin Jyväskylään 1858 ja vuonna 1860 Suomi sai oman rahan. Mikä tärkeintä, säännöllinen valtiopäivätoiminta alkoi pitkän tauon jälkeen Helsingissä 1863. Rautateiden kehittäminen pääsi todella vauhtiin. Vuonna 1870 sekä Helsinki että Tallinna kytkettiin rautatiellä aiempaa kiinteämmäksi osaksi keisarikuntaa.

Venäjällä alkoi pian Pariisin rauhan jälkeen laaja keskustelu Itämaisesta sodasta ja myös sen

mittavan historian kirjoitustyö, jota Turpeinen teoksensa lopussa kuvaa seikkaperäisesti. Kirjan julkaisuutilaisuudessa Turpeinen totei, että kirjoittelun perussävy oli se, että sota oli sinänsä oikeutettu. Ainoa virhe tapahtui siinä, että Venäjä unohti liittoutua länsivaltojen kanssa Turkia vastaan. Kiintoisaa on, että Stalinin hallinnon loppuvaiheessa samainen sota – ja nyt nimenomaan Krimin sodan nimellä – nousi jälleen näkyvästi esiin silloisessa Neuvostoliitossa. Suomen sivistyneistön, ennen kaikkea Snellmanin, uskollisuudessa hallitsijaa kohtaan puolestaan on nähty ituja myöhemmälle Paasikiven-linjalle.

Lukijaystävällisyyttä lukemistoon

Edellä esitetyn perusteltua on itse asiassa luontevaa, että temaattisesti suunniteltu *Suuriruhtinaan Suomi* -sarja aloitetaan monille eri yhteiskunnan aloille vaikuttaneella murroksella, Oolannin sodalla. Teoksen voimana on sen selkeäkielisyys sekä se, ettei kaikkia aihepiirejä ole käsitelty yhtä perusteellisesti.

Yksittäisiä asioita ei ole kuitenkaan kovin helppo löytää, teoksesta nimittäin puuttuvat hakemistot. Sisällysluettelo on tosin yksityiskohtainen, mutta samalla pirstaleinen. Mielestäni ei ole perusteltua listata sisällysluetteloon sivun tai puolen sivun tekstejä kuvineen. Sisällysluettelo on laadittu liiankin sanomalehdimäisesti: *Huh mikä hosuja!* (s.49), puhuttaessa kenraalikuvernööri Friedrich von Bergin saapumisesta Helsinkiin vuonna 1855. Samalla aukeamalla on myös lista Suomen kenraalikuvernööreistä. Eikö tällainen lista olisi sopinut paremmin teossarjan viimeisen osan liitteeksi.

Raflaava otsikointi saattaa johtaa lukijan myös harhaan. Esimerkkinä *Hangon kahakka 5.6.1855 ja myöhemmät rähinät* (s.131). Todellisuudessa myöhemmät rähinät esitetään hierarkkisesti samantasoisilla otsakkeilla varustettuina vasta jäljempänä. Toivonkin yksityiskohtaisen henkilö-, paikka- ja asiahakemiston löytyvän kirjasarjan viimeisestä osasta. Suurteoksissa tekstin kolmepalstaisuus saattaisi myös lisätä luettavuutta, kuvituksen uhallakin.

Ylenpalttisen runsaasti kuvia

Teossarjaa markkinoidaan joka kodin lukemistona, jossa leipäteksti ja laaja kuvamateriaali kulkevat käsi kädessä rinnakkain. Kuvituksesta,

samoin kuin kirjan tuotannosta vastaavat Oiva Turpeisen koulutoveri, teossarjan päätoimittaja Kai Linnilä yhdessä Oy Amanita Ltd:n kanssa. Valtaosa käytetyn kuvamateriaalin tekijäoikeuksista kuluu kirjan tuottajalle Oy Amanita Ltd:lle.

Kuvamateriaalin monipuolisuutta ja painoasun korkeaa laatua ei käy kiistäminen. Kokonaisuuden kannalta kuvamateriaalin ylenpalttisuus aiheuttaa kuitenkin rauhottoman vaikutelman leipätekstin osin sirpaloituessa tummansinistä taustaa vasten asetettujen kuvien oheen. Välillä mieleen nousee myös kysymys kuka mitään on kirjoittanut, Oiva Turpeinen, Oy Amanita Ltd:n taustavoimat vai teossarjan toimittaja Kai Linnilä, varsinkin kuvateksteissä. Kuvitus vaatisi lisäksi erillisen kuvahakemiston, josta selviäisivät kuvien, piirrosten ja karttojen tekijät ja laatijat sekä niiden sijoituspaikat.

Mielestäni kirjan huoliteltu ja hienostunut ulkoasu äärimmäisen viimeisteltyine kuvineen ei täysin käy yksiin Turpeisen rennon, verevän ja maanläheisen esitystavan kanssa. Paikoitellen kuvat ja teksti elävät kirjassa omaa elämäänsä, minkä korjaaminen olisi vaatinut kustantajalta tarkempaa taittoa. Kirjan myynnin korea ulko- muoto varmaan maksimoi, ja se epäilemättä on tuottajan ja kustantajan tarkoituskin.

Teoksen konseptiolla on tarkoitus peittää laajan lukijakunnan kiinnostuksen kohteita. Turpeisen teksti karttaa ammattislangia ja on niin selkeää, että kuka tahansa kiinnostunut

voi lukea kirjan mitä lukua hyvänsä. Teksti on tieteellisesti niin korkeatasoista, että se olisi kenties vaatinut lähdeviitteiden käyttöä. Teoksen loppuun liitetty valikoitu lähde- ja kirjallisuusluettelo eivät riitä. Viitteiden käyttö olisi suuren lukevan yleisön ohella palveluttu paremmin myös alan ammattilaisia ja opiskelijoita. Kustantajan antaman tiedon mukaan Turpeisen tekstin lähdeviitein varustettu käsikirjoitus löytyy tosin tallennettuna Helsingin yliopiston kirjastosta.

Suuriruhtinaan Suomi -teossarja tule epäilemättä löytämään paikkansa ”joka kodin lukemistona” useista kodeista, mikäli kirjahyllyistä vielä löytyy tilaa näin laajalle sarjalle. Temaattisesti etenevän kirjasarjan osia ei ole erikseen numeroitu, mikä helpottaa lukijaa tarttumaan ja ostamaan myös yksittäisen osan, mikäli kustantaja olisi valmis näin toimimaan.

Toivon, että teossarja herättää kiinnostusta paitsi asiiasältönsä puolesta niin samalla myös keskustelua kuvan ja tekstin suhteesta tieteellisuonteisissa julkaisuissa, kuten myös koulujen oppikirjoissa. Sanotaan kuvan puhuvan enemmän kuin tuhat sanaa. Kuvien valintaan ja määrään tulisi kuitenkin kiinnittää vakavaa huomiota. Nyt käsillä olevassa teoksessa liikutaan niillä rajoilla, onko kyseessä kuvateos tilkittynä tieteellisellä kerronnalla vai päinvastoin.

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja historiantutkija.